

NOI CONTRIBUȚII DESPRE ACTIVITATEA BOTANISTULUI
FLORIAN PORCIUS (1816—1906)

IULIU MORARIU

Sine ira et studio. Problema așezării bazelor istoriei oricărei ramuri ale științei universale sau naționale implică o mare răspundere etică, mai ales când trebuie filtrat critic, cu deplină obiectivitate, rolul deschizătorilor de drumuri moderne, statornicite în diferite domenii de cercetare. Etica și metodică riguroasă de cercetare, chiar dacă s-a ameliorat, în sectoarele noi, de la aceste începuturi își au sorgintea, ele sînt izvorul de plecare. Sursele istorice au afirmat uneori, îmbibate de romantism, prea mult, activități hiperbolice, iar altele prea puțin în recunoașteri parțiale, parcimonioase. Istoricii sau biografi, de bună credință, au putut aluneca în erori, ce se perpetuează ca un mit, din comoditate, lipsa documentelor, sau datorită unor împrejurări rămase obscure. De multe ori linia dreaptă a adevărului a fost abătută sau frîntă, atîta timp cît dovezile certe n-au fost scoase la lumina zilei, ori se îndepărtase prea puțin de pe ele vălul netransparent al ignoranței.

O comemorare. Se împlinesc 160 de ani de la nașterea și 7 decenii de la decesul lui Florian Porcius, democratului în idei și fapte ca om de administrație, în rang de vicecăpitan (subprefect) și alte slujbe la dispoziția populației someșene, din sectorul nord-estic al Transilvaniei. Activitatea lui social națională ar merita osteneala unei analize, pe îndelete, folosind documentele din bogatele arhive nășăudene. Am căutat, timp de trei ani, în vederea acestei duble comemorări, documente, după care, în lumina calmă și lucidă a timpului scurs, să permită o privire retrospectivă mai adîncă asupra unor aspecte din activitatea sa științifică. Astfel se îndepărtează umbrele și estompările, delimitările apar mai clare, iar îndoielile se convertesc în certitudini, și plenitudinea aportului adus de academicianul de la Rodna, la progresul botanicii românești, apare într-o lumină nouă și cu multă claritate.

Dacă mai ținem seama de condițiile speciale, efectiv extrem de grele, în care a lucrat, de solicitările sociale, de profesiunea administrativă, ce i-a ocupat mult timp din viață, la care se adăugau și sarcini familiare, în cuibul său rodnean, munca lui științifică, prin prisma documentelor mai noi apare dinamizată de o pasiune titanică. De cumva

cercetările noastre n-au reușit pe deplin să pună în lumină totul, din aspectele urmărite, problema nu este închisă și poate că nici documentele epuizate. Iar dacă am izbutit a completa unele lacune din activitatea acestui exemplu de abnegație și dăruire pentru știință, considerăm că munca ne-a fost răsplătită.

În panteonul științei universale. Cele câteva lucrări ale merituosului, sobrului și generosului botanist năsăudean, sînt bine cunoscute și citate în literatura de specialitate în toate limbile în care se scrie despre flora Carpaților. Unele dintre unitățile taxonomice, cu rang specific sau infraspecific, descrise sau descoperite de Porcius, au rezistat verificărilor și revizuirilor critice, confruntărilor, în timp, cu variate materiale de herbar sau cultivate și cu literatura de specialitate. Ele se mențin, fiind preluate de lucrări monografice sau floristice de mare amploare, pînă la „Flora Europaea“, ce apare la Cambridge, în cinci volume, „Flora R.S. România“, apărută la București în 13 volume, și „Flora U.R.S.S.“, apărută la Moscova—Leningrad, în 30 de volume. Remintim dintre taxonii lui Porcius, recunoscuți, numai cîțiva, cu rang specific: *Heracleum carpaticum* Porcius, *Centaurea carpatica* (Porcius) Wagn., *Pulmonaria dacica* Porc. = *P. montana* Lej. ssp. *parciusii* Gușul. *Festuca porcii* Hack. *Saussurea porcii* Deg. *Thymus x porcii* Borb., ca să nu mai menționăm șirul lung (aproximativ 140) de varietăți și hibridi, trimitem la bibliografia indicată la sfîrșit și în deosebi, la lucrarea lui A. I. B o r z a „Nomenclator porcianus“ (1956).

Pentru propășirea botanicii românești. Paralel cu cercetările floristico-sistematice, efectuate cu statornicie și cald devotament în Munții Rodnei, publicate în mai multe versiuni și completări, dar mai ales sintetizate în discursul susținut la Academia Română, în 1885, în cea mai completă analiză, clasică după sistemul timpului, rămasă unică în felul ei, pentru toate ținuturile carpatice, a cules de timpuriu, cu convingere și perseverență de albină, date pentru o terminologie tehnică românească, de botanică. Cunoaștea foarte bine nu numai flora Transilvaniei ci și a Dobrogei, cum reiese și din documentele rămase nepublicate în cursul nonagenarei sale vieți, manuscrisele existente, constituiesc dovezi peremptorii, irecuzabile în sprijinul celor afirmate mai sus și de ele ne ocupăm în cele ce urmează, mai deaproape.

În biblioteca Academiei R.S. România se află un manuscris inedit, înregistrat: B.A.R. nr. 3281, msc., intitulat „EXPLICAREA TERMENILOR BOTANICI cari se folosesc în opurile botanice la descrierea plantelor fanerogame și criptogame vasculare. Cu îndrumările și anexele necesare pentru determinarea genurilor și familiilor naturale care provin în Europa medie“.

Dept prefață la lucrare găsim următoarele :

Observare. Știința botanică e între români cea mai neglesă și cauza nu poate fi alta decît lipsa de cărți pentru instruire. Spre a întîmpina acest neajuns am compus tractatul de conținutul indicat mai sus. În acesta am descris mai întîi organografia plantelor și numai după aceasta am dat urmare la clasificarea și descrierea pe scurt a genurilor după

sistema sexuală a lui Linné, ca una care dintre toate sistemele cunoscute pînă acum e cea mai lesnicioasă pentru determinarea plantelor și în special a genurilor acestor plante. Am susceput în partea clasificării după ordinuri numai acele genuri, ce le-am constatat din mai multe scripte că provin în țările locuite de români din Austro-Ungaria și din România. Termenii tehnici (nomenclatura) usați în botanică s-au explicat, deși, pe scurt, în deplin înțeles, mai adeseori în provocare la exemple. Toți termenii în limba română sunt însoțiți de cei în limba latină. Fiindcă în limba română lipsesc cu totul o mulțime de termeni sau și mulți dintre cei ce nu lipsesc, nu exprimă cu o strictă precisiune definițiunea, ce se recere, am fost necesitat a recurge la limba latină, care din partea ei însă are mulți termeni împrumutați din limba greacă.

„Manuscriptul e scris de mîna mea pe hîrtie folio numai pre cîte o față și are 220 pagine Florian Porcius“.

Structura actuală a manuscrisului de la Academie, așa cum s-a dat la compactat apare heterogenă și bizară, răvășită și amestecată, cu un total de 438 de pagini. Din exemplarul original semnat de Porcius, se mai păstrează 151 de pagini, ce se recunosc după hîrtia velină și scrisul foarte îngrijit, aproape pedant și ușor lizibil, ceea ce testează, fără echivoc, faza finală a unui elaborat sintetic, destinat expres tipăririi. Continuarea a fost îndepărtată și înlocuită cu bruioane, pe foi de concept, provenite din două forme anterioare de prelucrare a materialului definitiv. Scris pe ambele fețe, cu note marginale, uneori în limba germană și cu caractere gotice. Ele fac dovada unei munci laborioase, depusă cu extremă scrupulozitate, în căutarea unei definiri cît mai clare și mai exacte pentru termenul adoptat.

Dacă se are în vedere că, un manuscris similar, fără titlu, cum-părat de Al. Borza, de la fiica lui Porcius din Rodna, odată cu herbarul și păstrat la Grădina botanică din Cluj-Napoca, forma definitivă, existentă la Academie este a patra sau a cincea. Depus la anul 1896 — după cum presupune Tr. Ștefureac — manuscrisul a rămas nepublicat „nici de Academie și nici în revista Transilvania“ (Ștefureac 1956, p. 28, notă). Noi credem că lucrarea a fost definitivată mai înainte și predată lui D. Brândză, odată cu manuscrisul pentru Flora Dobrogei.

Manuscrisul păstrat la Cluj-Napoca este o versiune mai veche de prelucrare, pe care Al. Borza și V. Lupșa, autorii unei analize de specialitate detaliate asupra lui, îl datează, cu probabilitate, după limbaj, pe la anul 1860. Cert este că pe la 1881, cînd Porcius publică „Flora phanerogamă din fostul District al Năsăudului“, în „Transilvania“, avea terminologia botanică elucidată și stabilită, cum reesă din notele sporadice inserate în enumerare. La prezentarea „Diagnozelor“ precizează laconic concepția în care a lucrat (1891 p. 15): „Am folosit la descrierea plantelor terminologia latină acomodînd-o limbii române“. S-a văzut în prefața lucrării rămasă netipărită, poziția lui expusă mai pe larg și mai explicit.

Din examinarea pluralității formelor manuscrise, se desprind mai multe concluzii. Mai întâi ele reflectă o lungă perioadă de gestație, un îndelungat proces de elaborare, în care, de la o fază de prelucrare la alta, definirea termenilor a trecut printr-o alambicată metamorfozare, pînă la forma definitivă de stilizare, ajunsă la Academie. Îmbunătățirea definirilor porciusene a mers paralel cu evoluția limbii literare și științifice românești, din secolul trecut și s-a continuat apoi pînă la statornicirea în tiparele plastice mai noi.

Reconstituirea odiseii obscure, care a determinat descompletarea și înlocuirea cu foi de concepte în lucrarea de la Academie, este o acțiune criptică, intervenită după moartea lui Porcius, dar imposibil de elucidat după datele cunoscute. Pe întia pagină a lucrării, cineva, oficial din partea înaltei instituții a scris „Donată de urmașii lui Porcius. 1907“. Notarea se referă numai la adausul primit postum. Unde a fost exemplarul destinat tiparului și cum a ajuns ciuntit de 69 de pagini, nu se știe, dar acasă la Porcius nu putuse să rămînă în această stare. În „Analele Academiei“ nu este consemnată o predare a lucrării din partea lui Porcius, cu toate acestea unii academicieni aveau cunoștința de existența ei.

În ședința Academiei din 3 noiembrie 1906, se anunță sosirea „manuscriptului despre terminologia botanicii române“, trimisă de Suzana Porcius, fiica decedatului, *cerută* (subl. noastră) de către Delegațiune în iulie trecut. Se recomandă Secțiunii Științifice, spre a se cerceta și a se vedea dacă se poate tipări în Anale ca operă postumă“. Formal, pentru acoperire, s-a cerut lui D. Grecescu un referat asupra ei, căci în realitate orice om cult putea să-și dea seama că în starea prezentată, cea actuală (nu „în starea în care a rămas“ cum s-a formulat în Anale) este nepublicabilă.

Decesul lui Porcius din 30 mai, a fost anunțat în ședința Academiei la 1 iunie, dar la înmormîntare, din cauza scurtîmei timpului și a greutății drumului, s-a trimis numai o telegramă. Spre compensare, în luna iulie pleacă la Rodna o delegație, pentru omagierea distinsului botanist, robit o viață întregă de pasiunea plantelor, printr-un monument funerar impozant, așa cum cerea prestigiul înaltei instituții de cultură și știință. Careva dintre delegați a avut instrucțiuni să vadă și să ceară să se trimită lucrarea de nomenclatură a lui Porcius.

Asupra contribuției adusă de Porcius la dezvoltarea botanicii românești, cu deosebire pentru crearea unei terminologii tehnice corecte, cele mai multe sufragii le întruiește Porcius (Al. Borza — V. Lupșa, A. Chețianu, I. Morariu, E. Pop, I. Popu-Câmpianu, A. Procopianu-Procopovici, I. Prodan, V. Șotropa). Mai puțini atribuie merite mai mari lui Brîndză (Z. Panțu Tr. Săvulescu, Tr. Ștefureac).

Cert este că nevoia de a folosi o terminologie științifică românească corectă și unitară de descriere, referințe și caracterizare a plantelor de care se ocupau, au simțit-o fiecare din cei doi botaniști. Lucrînd simultan și independent unul de altul, fiecare a căutat să o rezolve

în spiritul științific al botanicii timpului, combinând armonios termenii adoptați din limba latină, cu cea ce se afla exprimat corect în limba română. Începuturile mai vechi a lui Porcius, după cum spune el însuși: „După întoarcerea de la Viena (1845) am început a mă ocupa stăruitor de studiul botanicei“, s-au concretizat în documentare și acumulare informațională, bibliografică și herbaristică, deși constante, evoluau lent. Efervescenta și nestatornicia perioadei prerevoluționare l-au atins și pe el: În decurs de trei ani, ultimii, a servit în învățământ în trei localități diferite. Cu ocazia intrării trupelor insurgenților maghiari în Năsăud și incendierea Institutului militar, la care servia (1949), i-au ars biblioteca și herbarul. Apoi el a fost arestat și deportat la Cluj, unde a asistat în mod obligat, la executarea istoricului revoluționar Ștefan Ludwig Roth și a altor revoluționari. Eliberat după cca. 7 luni, intră în administrația civilă, ocupînd diferite funcțiuni un timp ca vice-căpitan (subprefect) al districtului român grăniceresc Năsăud. Solicitățile de organizare și apărare a patrimoniului social, averile colective grănicerești, statuarea administrării pădurilor și a întreținerii liceului, memorii și delegații la Viena, le răspundea cu mult zel și abnegație. Pentru satisfacerea pasiunii botanice începe din nou să adune zestrea bibliografică și colecția de herbar, astfel încît timp de sinteze științifice îi rămîne abia după pensionare (1877).

Germenul ideilor despre necesitatea unor lucrări românești de inițiere în botanică fermenta la Năsăud și prinseseră consistență, însușite fiind și de aprigul apostol al evoluționismului materialist A. P. Alexi.

Întîlnirile dintre Fl. Porcius și D. Brândză, la Academia Română, după 1882, au dat loc la schimburi de idei și discuții și implicit la relații de colaborare timp îndelungat. Necesitățile obiective de a crea condiții favorabile cercetărilor botanice, prin măsuri imediate, constatate bilateral, au potențat stăruințele creatoare ale „neobositului nestor al botaniștilor ardeleni“, cum îl numia pe Porcius, F. Pax (vol. I, p. 25), exploratorul de la Breslau (Wroclaw), al florei întregului lanț carpatic. Din materialele adunate din belșug, Porcius, sintetizează „Explicarea termenilor de botanică“ pentru tipărire, în cele 220 de pagini. Dacă este verdică data 1896, de înaintare a manuscrisului, la Academie¹, spre tipărire, atunci depunerea s-a făcut neoficial de către familia lui Brandza, după decesul acestuia, simultan cu depunerea celui alt manuscris, a lui Porcius, Flora Dobrogei, la Institutul Botanic de la Cotroceni, și atunci putem bănui existența unui conflict latent între cei doi botaniști. Dezacordul putea fi generat de coautoratul la Flora Dobrogei, asupra căreia revenim mai departe, sau a unei propuneri de colaborare la terminologia redactată sau la Flora României. Nu se știe cum îl vedea Porcius în intimitatea sa pe agerul, dar vanitosul Brandza. Dar respectul față de omul care i-a deschis calea de intrare în panteonul științei românești l-a reținut de

1. Întrebat de repetate ori, autorul Tr. Ștefureac, n-a putut indica sursa informației.

la atitudini dirze și cu atât mai mult de la nemulțumiri și afronturi manifeste.

O concluzie esențială referitoare la valoarea lucrării lui Porcius, este cu privire la caracterul ireproșabil al ei, prin restructurări repetate și selecție se ridică la nivelul științei europene din penultimul deceniu al secolului trecut. Dacă se tipărea la timp, multe decenii ar fi servit ca manual de consultare și referințe în evoluția lexicală și semantică a terminologiei noastre botanice. La prelucrarea Florei R.S. România (vol. 1—13), colectivul de autori a resimțit, nu rareori, lipsa unui îndrumător științific de terminologie botanică în limba română, deși exista al lui I. Prodan, dar incomplet și latinizat. Suplinirea lui, prin discuții, corespondențe repetate, uneori cu persuasiune și argumente subtile a fost destul de dificilă. Existența lui ar fi înlesnit o mai mare unitate în prelucrarea textelor diferiților autori.

Analiza detaliată, făcută de clujeni „Terminologiei“ lui Porcius, ne dispensează de a o relua, cităm numai concluziile finale :

„Terminologia lui Porcius se caracterizează prin aceea că primind de o parte cuvintele graiului popular a naționalizat termenii științifici latini și a tradus uneori și termeni împrumutați din terminologia manualelor universitare germane ale timpului său. El a știut să înconjoare exagerările limbajului și ortografiei cipariene, atunci încă dominante în Transilvania și a creat o limbă botanică care s-a permanentizat în literatura științifică, iar prin adaptările fonetice și structurale, cu completările lexicale reclamate de cercetările continue în morfologie, anatomie, taxonomie, geobotanică, ecologie, cenologie, constituie tezaurul limbii române, utilizat astăzi în acest domeniu științific.

„Rolul academicianului Florian Porcius în această privință este de inițiator și ctitor“ (4, p. 26).

Emil Pop, caracterizându-l scurt și concis, concludde : „ca bun latinist a avut un rol de arbitru în crearea terminologiei și a manierei fitografice, precum și în afirmarea unei concepții ponderate despre specie la noi“ (16, p. 18).

Luînd comparativ, oricum s-ar judeca activitatea celor doi botaniști, Porcius și Brandza, în direcția pregătirii și creării terminologiei de morfologia plantelor, ei au depus eforturi paralele, convergente și simultane, un timp. Porcius începe mai devreme și prin tenacitatea străduințelor și efortul asiduu al ardeleanului meticulos, reușește a le închege selectiv într-un volum, prin care face un pas mai departe. Dacă contemporanii lui nu i-au recunoscut integral această latură a muncii sale, netipărindu-i lucrarea, fie din neînțelegerea importanței ei, fie din alte cauze necunoscute nouă, poate mai grave, posteritatea obiectivă, cu deosebire în societatea socialistă, nu poate nici măcar să-i umbrească *meritul de a fi creatorul terminologiei diagnostice în botanica românească*, alături de Brândză, dar depășindu-l pe acesta.

Colaborarea la Flora Dobrogei. Dînd peste manuscrisul lui Porcius, printr-o asociere de idei ne-am reamintit de cuvintele lui Ioan

Kalinderu, rostite în ședința Academiei Române (1, VI, 1906), în care anunțând decesul botanistului năsăudean, afirma cu toată competența și autoritatea prezidială, că: „primul botanist român de frunte de pe vremuri, Florian Porcius a colaborat la Flora Dobrogei a neuitatului nostru coleg D. Brandza“. Cu certitudine și-a reamintit de sesizarea orală, deschisă și concretă, făcută de Porcius în mod oficial în ședința Academiei, iar probitatea omului de știință, care era președintele, nu putea să o treacă sub tăcere, ci a anunțat-o cu atîta siguranță și precizie. Exact în aceiași zi era anunțată colaborarea și de „Revista Bistriței“ (1906), deci colaborarea devenise notorie și în Transilvania.

Biografia lui Porcius și a lui Brândză trec ușor peste această colaborare, majoritatea chiar fără să o mai menționeze, iar alții înregistrînd-o, fără a încerca să-i determine natura, amploarea sau importanța cuvenită. Sint însă și două excepții, pe lângă cele două menționări de mai sus.

Prima și cea mai puternică este a lui Aurelian Procopianu-Procopovici, bucovineanul integru și nepotul lui Porcius. Om în deplină maturitate, cel mai în măsură să cunoască exactitatea procesului, scrie în „Natura“ (1906, p. 1—4), un articol despre Porcius, prin care sparge tăcerea, țesută artificial în jurul colaborării, astfel: „Scrierea postumă *Flora Dobrogei*, așa cum s-a publicat, este — în afară de indicarea localităților — adică *nomenclatură și sinonimie, chei diagnoze — opera lui Porcius*. Manuscrisul lui Porcius, oferit de moștenitorii doctorului Brândză se află astăzi în păstrarea institutului nostru botanic de la Cotroceni, iar Flora Dobrogei nu este decît copia cea mai fidelă chiar și a greșelilor de pană a acestui manuscris. Îndată după moartea lui Brândză, Porcius se oferi a întregi acest op postum neterminat în sensul planului pe care îl avusese decedatul: din motive inexplicabile, această ofertă generoasă a fost respinsă și astfel vreo cîțiva ani în urmă, 1898, apăru „Flora Dobrogei“ cu nenumărate lipsuri și scăderi, redactată de un distins geolog“.

Procopianu, despre care Tr. Săvulescu spune că, „s-a remarcat prin spirit pătrunzător și o intuiție biologică cu totul particulară“ (22, p. 43), era pe vremea aceea preparator la institutul de botanică din București și foarte bine apreciat de profesorul M. Vlădescu. Cu perspicacitatea lui subtilă, Procopianu, cunoscînd adversitățile și tribulațiile lui Porcius, datorite colaborării, era pe deplin convins că difuzînd adevărul în opinia publică românească (bucureșteană), face o bravadă, din care pot decurge consecințe neplăcute pentru el. De fapt colaborarea era denunțată și recunoscută. Procopianu a precizat numai volumul muncii lui Porcius, cota parte ce-i revine din operă. Dar prin popularizarea adevărului a supărat pe cineva influent, căci după aceasta i s-au închis căile profesionale și publicistice. De la această dată nu mai apare cu nimic în arena domeniului botanicii, dovedindu-se încă odată că adevărul generează ură la cei necinstiți.

A doua mărturie ne-o dă jovialul botanist clujean, Iuliu Prodan (1875—1959). Fost profesor la liceul român din Năsăud, timp de 3 ani (1900—1903), iar mai târziu la Academia de Agricultură din Cluj, care l-a cunoscut bine, din relații personale directe pe venerabilul „Moșu Porcius“. Pe lângă bonomia și amabilitatea patriarhului botaniștilor ardeleni de pe atunci, față de vizitatori și îndeosebi față de tinerii cercetători care l-au impresionat, amintește de legăturile „de intimă prietenie ce îl legase de Dr. Dem. Grecescu, de Dr. D. Branza (Prodan, 1923, p. 81). Despre colaborarea cu Branza spune mai departe: „A colaborat la Flora Dobrogei, opul premiat al lui Branza. Toate diagnozele acestei lucrări le-a făcut dînsul, după cum ne-am convins verbal și după cum reiese și din observația făcută în fruntea unui exemplar din Flora Dobrogei“ (id. p. 85). Așadar, însuși Porcius a consemnat colaborarea sa, ca document pentru posteritate, despre adevăr și corectitudine, care trebuie să fie eterne, incoruptibile și imprescriptibile, ele făcînd parte din marile valori morale ale omenirii, cu rol fundamental în cimentarea coeziunii sociale a colectivităților umane și cărora era socialistă le acordă ponderea etică supremă.

De la Porcius au mai rămas și alte dovezi, căci intrigile și coaliția răutății umane nu le-a ajuns peste tot. Un manuscris botanic¹ folio, include în heterogenitatea lui, strînse și paginate de o mînă străină, între însemnări topografice, geomorfologice și floristice referitoare la Munții Rodnei, un vocabular botanic cu numiri populare, completări și revizuirii la enumerarea florei năsăudene, publicată anterior, și lucrarea „Conspectul tabelar despre familiile plantelor vasculare din Dobrogea, ordonate după sistema naturală“, extinsă pe 288 pagini.

Premiul Lazăr, în valoare de 5000 de lei aur, acordat pentru Flora Dobrogei, în anul 1887, fusese stabilit din 1884, să se acorde „pentru un manuscris care să cuprindă flora descriptivă a unui județ din România, după alegerea concurentului și care să prezinte de la 300 la 400 pagine de tipar garmond“. Coautoratul lui Porcius la opera florei dobrogene s-a întemeiat pe cunoașterea temeinică a plantelor tratate, trimise de Branza și fără aportul lui n-ar fi întrunit condițiile premierii. Prin urmare excluderea lui de la coautorat, prin trecerea numai a numelui lui Branza, în plicul ce a însoțit manuscrisul depus la Academie, a fost nedreaptă și incorectă. E posibil ca academicienii să nu fi cunoscut realitatea coautoratului pînă la ședința din octombrie 1896, cînd a revenit la Academie manuscrisul Flora Dobrogei, dar nici cît mai era posibil n-au reparat injustiția.

După premiere manuscrisul fusese restituit premiatului spre revizuire, completare și definitivare pentru tipar, dar depunerea s-a tărăgănat ani de zile. La o întrebare, în ședința Academiei Române (16 martie 1893), Branza motivează întîrzierea corect, prin faptul că „a fost cu totul absorbit de cîțiva ani cu lucrările de instalarea institutului și tot din această cauză nu putea avea la dispoziție colecțiunile

1. Arhivele Statului Năsăud. Fond Florian Porcius 110.

botanice necesare pentru revizuirea și completarea lucrării ... Acum colecțiunile fiind instalate crede că chiar în anul acesta va putea începe tipărirea și astfel lucrarea va fi completată și mai bună decât a fost când i s-a acordat premiul" (An. Acad. XV, p. 111—112).

Totuși depunerea lucrării s-a produs abia în 1896 (15 nov.), după decesul permiatului, de către soția sa, Natalia Brandza, care cu siguranță n-a fost străină de toate acțiunile obscure legate de tipărirea cărții. La prezentarea lucrării, în ședința prezidată de N. Krețulescu, medic și mare politician burghezo-moșieresc, s-au discutat două propuneri legate de ea, una să fie trimisă la secția științifică și alta să se tipărească în starea în care se află. Procesul verbal este foarte laconic și nu dă relații asupra discuțiilor purtate, dar lucrurile se vor fi petrecut astfel.

Octogenarul Porcius, încă plin de vigoare și în perfectă luciditate, participa activ la ședințele Academiei. Dovadă este alegerea lui în comisia premiului Eliade Rădulescu, în locul răposatului D. Brandza. Pentru premiul numit fusese propus și anunțat subiectul „Botanica poporului român“. Din raportul întocmit, semnat de B. P. Hașdeu, Fl. Porcius și S. Fl. Marian, se constată că nici unul din cele trei manuscrise, ce concuraseră nu poate fi apreciat „vrednic de a fi considerat și încununat de înaltul corp academic“ (28, XVIII, p. 397). Nu sosise timpul ca un botanist să se ocupe de etnobotanica română; dicționarul lui Z. C. Panțu: „Plantele cunoscute de poporul român“ apare abia după un deceniu (1906) în prima ediție.

Când se ia în discuție manuscrisul Florei Dobrogei, Porcius, ca unic specialist în materie, între academicieni și-a spus cuvântul: „Cunosc bine Flora Dobrogei, am colaborat la efectuarea ei ajutându-l pe răposatul Brandza. Am scris cheile de determinare a plantelor, diagnozele, nomenclatura și sinonimiile, el a trecut localitățile unde apare planta respectivă, dar are încă multe lacune. Nu este pusă la punct cum trebuie pentru tipar și nu-i bine să se publice așa cum se află acuma, nu-i onorabil nici pentru răposatul Brandza și nici pentru Academie. Eu mă oblig să o completez și să o aduc în formă bună de tipărit, așa cum a fost planul de la început. Pentru munca mea nu reflectez la vreo remunerare. Propun să se trimită la Secțiunea Științifică“.

Un alt academician, prezumtiv prieten al lui Brandza, crezând că îl apără pe acesta, a replicat: „O lucrare, odată ce a fost onorată cu premiul Lazăr, de către Academie a trecut prin examinarea comisiei premiului și a fost găsită bună. Deci, pentru prestigiul comisiei să nu o mai trimitem la Secțiunea Științifică, socot că lucrarea este publicabilă și propun să se dea la tipar așa cum este“.

Din această operă lipsește integral familia ranunculacee, apoi caracterizarea unor familii (amarilidacee și iridacee) și genuri, iar în text apar multe goluri indicate (Loc alb). Însuși Sabba Ștefănescu, sub îngrijirea căruia s-a tipărit, constată că „la numirea aceluiași gen este când un nume de autor când altul“ dar că el n-a făcut nici o modifi-

care : „n-am îndreptat veri-o eroare din câte am constatat“. Persistă enigma elementelor oculte în jurul apariției acestei cărți. Ce meschinării și ce intrigi au generat acest proces tenebros. Există oare alt motiv decât premiul pentru refuzul ofertei muncii unui academician, membru titular specialist, spre a fi dată „în grija“ unui nespecialist, membru corespondent? Oare putea cineva să creadă că, marele botanist și excelentul organizator de instituții botanice, d. Brândză, era onorat mai mult de apariția lucrării sale plină de erori și lipsuri, cu o colaborare clandestinizată decât cu ea completată și perfecționată și recunoașterea onestă a colaborării și desăvîșirii ei din partea unui alt mare botanist. Poate că și aici unica cheie a dezlegării misterului este eternul „cherchez la femme“.

Apariția postumă a Florei Dobrogei a fost motivată de Academie prin decesul precoce și neașteptat al lui Brandza, iar biografii lui au acceptat fie versiunea aceasta, fie pe cea cu ocupațiile organizatorice, fie pe amîndouă, dar analiza faptelor mai relevă și un alt aspect. Brandza, care prin puterea sa de muncă, devenise o mare personalitate copleșitoare, cultivată de el cu convingere și impetuoșitate, duse pînă la orgoliu, după premiera Florei Dobrogei, intră în conflict cu el însuși. Latura etică și probitatea științifică a autorului „Prodromul florei române“ și a creatorului institutului botanic și a grădinii botanice din capitala țării, se izbesc de împasul colaborării recunoscute și coautoratului ținut secret. Oare era greu lui Brandza să se vadă autor alături de Porcius? Greu de crezut!

Dilema în care se zbătea era găsirea căii onorabile de rezolvare a propriului său conflict. Avea rețineri, îndoieli, oscilații între publicare și renunțare la ea. Acestea au determinat amînarea revizuirii mai mult decât lipsa de timp. La Academie are în acest interval o activitate fecundă, redactează mai multe rapoarte asupra unor lucrări propuse pentru premiere. Publică „Contribuțiuni la flora României“ (1890) și „Plante nouă din flora Dobrogei“ (1890). Cu deosebire ultima lucrare apare ca un argument decisiv că nu intenționa să publice, cel puțin în curînd, Flora Dobrogei. Poate aștepta să rezolve timpul ceea ce nu putea rezolva omul: Porcius, fiind mai în vîrstă cu trei decenii decât el, nu credea că îi va supraviețui și nici că el se va stinge dramatic de brusc și neașteptat.

Colaborarea lui Porcius era prea masivă și de fond ca să poată fi omisă sub tăcere definitivă, prin excluderea din postura de coautor. Soluția rezolvării acestei colaborări era mult mai gravă și mai delicată decât fusese reabilitarea lui Grecescu, lichidată în zece rînduri elogiase în anexa introducerii la „Prodrom“, după ce în introducere nu-i acordase onoarea menționării în text, ci numai într-o notă infra-paginală, în care pe 2¹/₂ pagini îi negase total valoarea herborizărilor și a comunicărilor publicate.

Omissione persistentă la Brandza, atît de exigent și de migălos în indicarea cercetărilor efectuate de alți autori, analizîndu-le într-un spirit critic foarte incisiv, de a scrie o justificare, un fel de explicație

sau prefațare la Flora Dobrogei și după angajamentul de a o da la tipar în cursul anului 1893, constituie un alt argument despre tortura zbulciumului sub alternativa recunoașterii sau amînării tipăririi, fără termen.

Cu toate scăderile existente în Flora Dobrogei, provenite din urgentarea muncii lui Porcius, de către Brandza, acesta aprecia în cel mai înalt grad sistemul și metoda elaborării științifice a botanistului rodnean. Numai astfel se explică propunerea și rugămintea ce i-o adresează „să te pui imediat la lucru“ pentru Flora României, întregi similară cu cea a Dobrogei, prin scrisoarea găsită în Arhivele Statului din Năsăud, pe care o publicăm în anexă, ca document de mare valoare în problema colaborării Porcius-Brandza. Între manuscrisele lui Porcius nu s-a găsit nici un indiciu că ar fi primit propunerea. Poate că aștepta poziția de coautor la Flora Dobrogei, drept garanție.

Biograful cel mai admirativ și mai complet al lui Brandza, botanistul Z. Panțu, care ca fost elev și colaborator cunoștea, cu siguranță, raporturile și ascunzișurile colaborării, evită și la 33 de ani de la încetarea din viață a magistrului său să amintească ceva despre ele. Ba mai mult, și în schița bio-bibliografică scrisă prietenului și fostului său colaborator, A. Procopianu-Procopovici, omite cu precauție deliberată menționarea articolului acestuia despre Florian Porcius.

Afirmațiile consemnate repetat, din comoditate, în istoria botanicii românești, după care Brandza ar fi scris cea dintîi carte românească cu chei de determinare a plantelor, în opera Flora Dobrogei se întemeiază pe o realitate aparentă, superficială, falsă în fond. Ele au la bază evenimentele tenebroase și manevrele grevate de oneroase abateri etice de la tipărirea cărții, cu care însuși Brandza n-ar fi fost total de acord. Afirmațiile s-au perpetuat postum în umbra autorității lui pînă în zilele noastre. Documentele enumerate sînt prea elocvente, prea numeroase și prea puternice pentru ca nedreptatea creată antum lui Porcius să mai poată sta în picioare și după șapte decenii de la încetarea lui din viață. Și fiindcă în Flora Dobrogei, apărută incorect numai sub numele lui D. Brandza, cînd de fapt — „nomenclatură și sinonimie, chei și diagnoze“ — sînt integral opera lui *Florian Porcius*, acesta are meritul deplin și imprescriptibil de a fi scris cea dintîi carte românească pentru determinarea plantelor.

Modestul, inocentul și delicatul Porcius, pe care finețea structurii psiho-fiziologice îl reținea de la reclamarea zgomotoasă, insistentă și autoritară a unui drept, nu trebuie ca datorită acestor calități să fie lăsat în umbra proiectată asupra-i de contemporanii săi, prin abateră în altă direcție a unor raze de lumină, generate de pasiunea lui, mai mult timp decît era legat de ștergerea unor slăbiciuni umane meschine, ostracizatoare de adevăr. Obiectivitatea nu trebuie să perpetueze, ca în oglinzile sferice, o imagine hipertrofiată și alta micșorată, și una și alta trebuie să fie reale.

ANEXĂ

București 6 Mai 1887 — Iubite Moșu Porcius

Am întârziat de a-ți scrie din cauză că am voit a-ți trimite și banii ce ți se cuvin după înțelegerea noastră, bani pe care n-am putut să-i încasez de la Academie, decît numai ieri.

Cu toate cele ce mi-ai scris D-ta în ultima epistolă, eu totuși, te rog să-mi dai voie a împărți drept în jumătate suma de 3500 lei și să primești adică 1750 lei pentru colaborarea D-tale, împreună cu mulțumirile mele cele mai sincere. În acest plic nu vei găsi decît 1620 lei, din cauză că am oprit 130 lei, costul obiectelor ce s-au cumpărat Blanchei¹, înainte de Crăciun și Paști și a unei rochi ce a dat acuma să i se facă pentru vacanță.

Tipărirea florei nu va începe decît la toamnă, din cauză că totul trebuie din nou încă odată revăzut și de augmentat. În primăvara asta am fost de două ori în Dobrogea, și la începutul lui Iunie mă duc iarăși împreună cu elevii mei.

Cred că ști că odată cu premierea operei Academia a hotărît și tipărirea ei tot pe socoteala Academiei.

Dă-mi voie acum, să-ți cad belea cu altă rugăminte. Iată de ce este vorba :

Fiindcă Flora Dobrogei se află deja lucrată familiile, genurile și chiar multe din speciile ce cresc în România propriu-zisă (România cis-Danubiană), apoi m-am hotărît a publica și Flora descriptivă a României întregi (în care vor intra prin urmare și speciile din Dobrogea); dar pentru a putea face aceasta, eu contez iarăși pe colaborarea D-tale, pentru a face diagnozele speciilor cuprinse în *Prodrom*, a acelora, adecă, cari n-au fost descrise în *Flora Dobrogei*, precum și a acelora cari nu sunt cuprinse în *Prodrom*, dar a căror listă ți-oi trimite-o eu mai în urmă. Dacă pot conta pe bunăvoința D-tale, apoi te rog să te pui imediat la lucru, sau la din contră să-mi faci cunoscut răspunsul D-tale negativ sau pozitiv, spre a ști ce să fac.

Răspunde-mi totodată și de primirea banilor. Te rog să arăți complimentele noastre fiicelor D-tale, iară D-ta să primești îmbrățișările afectuoase ale devotatului D-tale amic și coleg

Dr. Brandza

9/21 Nov. 1887 ; București 14 str. Fîntinei 14

Iubite Moșu Porcius

Potrivit promisiunii date prin ultima mea scrisoare, îți trimit alăturat pe lângă aceste linii — *Conspectul general al speciilor Florei României*. Speciile care se află însemnate cu semnul +, sunt descrise

1. Este vorba de nepoata lui Porcius, Blanca Mărcuș.

deja pentru Flora Dobrogei, și prin urmare nu ai a ținea socoteală de ele, decât numai în facerea *cheilor dichotomice*. În cursul manuscrisului, speciile ce sunt descrise în flora Dobrogei, vor fi indicate, la locul cuvenit, cu numele lor, care numai spre a evita întrebuintărea unei cantități prea mari de hîrtie, se va însemna pe contrapagina ultimei specii ce va fi fost descrisă.

La fiecare specie vei însemna și numele vulgar al plantei, ori de cîte ori ți-va fi cunoscut, chiar din gura poporului.

Peste cîteva zile îți voi trimete pachetul de plante după cum ți-am vorbit în ultima mea scrisoare.

De la Janka am primit, în fine, o ladă de plante, și o promisiune că a doua ladă îmi va fi expediată peste cîteva zile; dar quitanța despre primirea banilor nu vrea să-mi trimită odată cu capu, așa că nu știu ce este de făcut.

Pe Blanca se vede că ați renunțat de a o mai trimete la Azil.

Votul D-tale fiind foarte necesar în sesiunea generală viitoare, ar fi bine să faci toate chipurile spre a putea veni în Martie la Academie.

La fiecare 2—3 luni, te rog să-mi trimiți ceea ce ai lucrat din descripțiuni.

Te rog să arăți din partea noastră a tuturor complimente fiicelor D-tale, iară D-ta să primești de la noi toți afectuoase îmbrățișări.

Al D-tale amic și coleg

Dr. Brandza

P.S. La fiecare specie, va trebui, pe cît se poate să se menționeze sinonimia completă. Este bine înțeles că nu ai a te ocupa nici de caracterele familiilor nici de ale genurilor.

BIBLIOGRAFIE

- BĂRLEA I., 1962, *Florian Porcius, promotor al botanicii românești*. Natura, Sér. biologie, București, 6, p. 76—78.
- BORZA AL., 1956, *Nomenclator Porcianus*. Stud. și cercet. de biol. VII, 1—4, p. 7—20.
- 1958, *Nomenclatura plantelor în opera lui Florian Porcius*, Natura, Sér. biol., București, 1.
- și LUPȘA V., 1966, *Florian Porcius și terminologia botanică română*, Natura, 6, p. 21—26.
- BUZILĂ ȘT., 1929, *Adause la biografia lui Florian Porcius și date despre Rodna*, Arhiva Someșană, 10, p. 123—125, Năsăud.
- CHEȚIANU A., 1908, *Florian Porcius ca botanist*, Blaj, 39 p., cu un portret.
- DOLTU I. M., 1966, *150 de ani de la nașterea lui Fl. Porcius*, Natura, Sér. biol., p. 85—88.
- GHIȘA E., 1970, *Florian Porcius explorator al florei din nord-estul Transilvaniei*, A VII-a consfătuire naț. de geobot, București, 1971, p. 17—25. Comunicări de botanică.
- MOISIL I., 1936, *Florian Porcius*, Arhiva Someșană, 28. Năsăud, p. 416—435. (incl. Autobiografia lui Fl. Porcius și partea a doua scrisă cu ocazia aniversării sale octogenare. Cu un portret).

- MORARIU I., 1974, *Florian Porcius* (1816—1906), Simpozion „Valorificarea tradițiilor progresiste ale marilor biologi români“. Bacău, p. 59—60. Cu un portret.
- PANȚU Z. C., 1922, *Aurel Procopianu-Procopovici*, Extr. din Bul. Soc. de Științe, 1—6, 9 pag. Cu un portret.
- 1928, *Viața și operele doctorului Dimitrie Brandza*, Acad. Rom. Mem. Sect. Șt. Seria III, Tom V, Mem. 1, 39 p. Cu 2 fotogr.
- POPU-CÂMPIANU I., 1941, *Botanistul Florian Porcius*, *Natura*, 4, p. 174—177.
- POP E., *Ardelenii în știință*, Extras din „Transilvania“, 73, nr. 7—8.
- 1967, *Figuri de botaniști români*. Colecția orizonturi. București.
- și CODREANU R., 1975, *Istoria științelor în România: biologia*, Edit. Acad. R.S.R., București.
- PORCIUS FL., 1928, *Autobiografie*, Arhiva Someșană, 8. Năsăud, p. 62—69.
- PROCOPIANU-PROCOPOVICI A., 1906, *Florian Porcius*, Extras din „Natura“, 4 p.
- PRODAN I., 1907, *Florian Porcius*, M. B. L., 8/10, p. 204—218.
- FLORIAN PORCIUS —, 1923, *Florian Porcius*, Rev. St. „V. Adamachi“, Iași, 2.
- ROEMER I., 1921, *Schimbul meu de scrisori cu Fl. Porcius*, Bul. de inf. G.B.C. I, 3, 57—63.
- SAVULESCU TR., 1943, *Inceputurile științei în România: botanica*, An. Acad. Rom. Mem. Sect. Șt. Ser. III, tom 18. Mem. 14, p. 461—520. Cu 16 pl.
- *Flora R. P. Române, I. Cuvînt înainte*. București, 1952.
- ȘOTRŌPA V., 1928, *Adause la biografia lui Florian Porcius*, Arhiva someșană, 8, Năsăud, p. 69—75.
- ȘTEFUREAC TR. I., 1956, *Dimitrie Brandza, studiu introductiv*, Bibl. Acad. R.P.R. Seria de Bio-bibliografii, 7. București, p. 46.
- 1974, *Dimitrie Brandza*, Simpozion „Valorificarea tradițiilor progresiste ale marilor biologi români“, Bacău, p. 31—32. Cu un portret.
- BOTNARIUC N., *Din istoria biologiei generale*, Capitolul: Din istoria biologiei generale în România, de S. Ghiță, p. 508—514.
- * * * 1896, *Analele Academiei Române*, XV, 1893, II, p. 111—112; XVIII, 11, 147, p. 388—397, XXVIII, 1906.
- * * * 1963, *Dicționar enciclopedic român*, III, p. 827, București.
- * * * 1904, *Enciclopedia română*, III, p. 646. Apărută sub redacția principală a lui C. Diaconovici, Ed. W. Krafft. Sibiu.
- * * * *Revista Bistriței*, 1906, I, VI, p. 1; 9 VI, p. 2.

Str. Dr. N. Manolescu Nr. 1—3
76222 București